

Serendipiteit. Weet je nog
dat ik daar zo op hamerde?

Die avond dat ik vanuit Amsterdam - Zuid
naar huis fietste maar die weg niet wist.
Jij zei toen dat jij dat ook vaak hebt.
Sterker nog, het viel me op dat je dit
op exact dezelfde manier bevoordde
als hoe ik dat zelf altijd doe:

"Ik ben slecht in de weg"

Terwijl ik op de goh een richting in
fietste, oppte ik me herhaaldelijk:
GOOGLE MAPS !!!

Waarop ik lachend reageerde met:
Serendipiteit. Ik kom wel thuis
in vast met een mooiere route dan wanneer ik
de gps functie op mijn telefoon gebruik!
En zo ging het ook - Toch verhoorde jij me
voor gek!

Dit boek is een brief aan jou.

Dit boek is serendipiteit.

Want als jij er niet was geweest en niet zo
vast had willen houden aan alles wat
rekerheid biedt, dan had ik deze vorm niet
gevonden. En als ik deze vorm niet had
gevonden, dan had ik dit verhaal niet zo
kunnen vertellen. Zie je?

Es muss sein

Dit is precies wat ik
bedoelde.

♥!

Toen ik bioloog en schrijver Midas Dekkers afgelopen zomer tegenkwam op een borrel bij de uitgeverij, vertelde ik hem over de titel die ik overwoog voor mijn nieuwe boek.

'Wist je,' zei hij, 'dat wanneer je een mus vangt en je hem in een kooitje stopt, hij binnen een dag overleden is?'

Hoezo is dat? vroeg ik hem.

'Een mus die je opsluit raakt zo in paniek dat hij aan de angst bezwijkt.'

Je weet dat ik een paar keer kort achter elkaar in Japan ben geweest. En je hebt de tatoeage gezien die ik na de laatste reis op mijn hand heb laten zetten. Je vond hem niet mooi, dat weet ik. Want net als ik hou je niet van tatoeages. Toch overweeg ik nu een tweede. En dat heeft alles te maken met wat ik je nu ga schrijven.

Om dat te kunnen begrijpen ga ik helemaal bij het begin beginnen. Bij een e-mail die ik kreeg in de zomer van 2015. Of ik interesse had om mee te gaan op een studiereis naar Fukushima, Japan. 'Vertrek over anderhalve maand?' De vraag kwam out of the blue. De afzender: 'Green Cross'. Een organisatie waarvan ik nog nooit had gehoord. Natuurlijk dacht ik dat het een grap was. Want wie zou mij, kunstenaar van wie je weet dat wanneer ze zich ergens mee gaat bemoeien er trammelant komt, uitnodigen op een reis met journalisten, experts en wetenschappers naar een van de bekendste rampgebieden op de wereld? Bovendien wist ik helemaal niets van kernenergie.

Ze mailden terug: 'We willen juist trammelant. Of in ieder geval aandacht voor de situatie', was het argument. 'En het is een informatieve reis, dus het is niet erg dat je geen expert bent.' Mijn verweer dat ik niet inzetbaar was om zomaar een standpunt van een mij onbekende ngo over te nemen maakte de organisatie nog enthousiaster. 'We willen echt graag dat je deelneemt aan de studietour in en rondom het rampgebied in Fukushima. Dan laten wij je de situatie zien, en jij schrijft en communiceert daarover wat jij wil, ongeacht je mening.' Ik ging mee.

Weet je. Toen ik de e-mail kreeg heb ik niet eens goed gelezen waar de trip precies naartoe zou gaan. Tot na de eerste presentatie van een of andere lokale politicus in Tokyo was ik in de veronderstelling dat, naast Fukushima, ook rampstad Hiroshima op de agenda stond. In mijn hoofd had ik een programma gecreëerd waarin een vergelijking tussen die twee met radioactiviteit besmette plaatsen de kern van het bezoek was.

Dat iets dergelijks in de tijd die we hadden (een vijfdaagse busreis) al bijna onmogelijk was door de afstand tussen die steden had ik me niet gerealiseerd. Nog los van het belangrijke gegeven dat de organisatie deze studiereis had georganiseerd om ons (wetenschappers, journalisten, en mij: kunstenaar) op niet al te subtiele wijze te laten voelen hoe duivels het opwekken van kernenergie is.

Om duidelijk te maken dat een kernbom (Hiroshima) iets vreselijks was, hoeft natuurlijk niemand een studiereis te organiseren. Dat de kernramp helemaal niet heeft plaatsgevonden in Fukushima-stad, maar in Fukushima-prefecture (provincie), leerde ik pas later.

But first things first. Want je vraagt je wellicht af: als ik zo slecht was ingelezen, wat was dan mijn overweging om voor vijf dagen helemaal naar Japan te vliegen? Het antwoord hierop is: het was een vlucht. Het was een poging om tijdelijk te ontsnappen aan een groot project waar ik zo diep in zat dat ik geen andere uitweg zag dan ingaan op dit aanbod.

Ik dacht toen – nee, ik hoopte, want natuurlijk wist ik wel beter – dat het een soort korte vakantie van mijn denken kon zijn. En dat denken, waar mijn hoofd op dat moment zo van tolde, dat was vooral gekoppeld aan dat grote project dat zo'n beslag op me had gelegd. Iets volkomen nieuws vóélde als pauze. Of in ieder geval een mogelijkheid daartoe.

Het probleem met pauze nemen (bij mij althans) is dat wanneer er maar een klein beetje lucht tussen die hersenschillen doorblaast er direct allemaal nieuwe ideeën en daarmee nieuwe projecten ontspruiten. Ik hoef je denk ik niet uit te leggen dat er weinig terecht is gekomen van iets wat op een pauze in denken lijkt. Integendeel.

Op het moment van schrijven zijn er twee jaar voorbijgegaan sinds deze vluchtpoging en ben ik net terug van mijn vierde bezoek aan het door de kernramp getroffen gebied van Fukushima.

Voor ik je meer ga vertellen over mijn reizen is het denk ik handig als ik je iets vertel over de situatie.

Natuurlijk heb je het nieuws gevolgd na de gebeurtenissen op 11 maart 2011. Wat je waarschijnlijk hebt onthouden is dat er een grote aardbeving was waardoor een tsunami ontstond met als gevolg daarvan explosies in een kerncentrale die leidden tot een kernramp. Deze opsomming is zeer beknopt, maar correct.

Je weet denk ik ook dat mensen uit het gebied rondom de centrale geëvacueerd moesten worden. Ik vertel daar later meer over, maar wat ik je nu alvast uitleg is wat wij, als het gaat om radioactieve straling, doorgaans zien als een te hoog risico.

Radioactieve straling is overal. Daar is niets mis mee, dat is normaal. Pas wanneer we in aanraking komen met heel veel straling tegelijk moeten we ons zorgen gaan maken. De vraag is: wat is heel veel? En die vraag is lastig te beantwoorden, omdat het feitelijk zo is dat met hoe meer radioactieve straling we in aanraking komen, het risico hoger wordt. Er zijn verschillende vormen van straling, maar voor het basisprincipe doet dat nu even niet ter zake.

Wat nu van belang is, is het volgende:

Meer straling = een hoger risico.

Wereldwijd hebben we bedacht, en dat geldt dus in elk land, dat het risico dat we aanvaardbaar vinden, maximaal 1 millisievert¹ per jaar is.

Wat dit betekent doet er even niet toe. Onthoud dit getal.

Direct na de ramp besloot de Japanse overheid dit maximaal aanvaardbare risico te vertwintigvoudigen. Het gebied van waaruit mensen zijn geëvacueerd is dus het gebied waar de straling hoger was dan 20 millisievert per jaar.

Logischerwijs was de straling binnen dit geëvacueerde gebied niet overal gelijk. Hoe dichterbij de centrale komt, hoe hoger de radioactieve waarden. Dit heeft geleid tot een indeling in drie zonegebieden.

¹. Dit zegt internet hierover: De millisievert is een tot het st behorende afgeleide eenheid van equivalente dosis ioniserende straling. De eenheid heeft het symbool mSv. Een millisievert is gelijk aan 10⁻³ Sv, ofwel 0,001 sievert

Zone 1, 2 en 3. Die laatste zone wordt ook wel the red zone of the no return zone genoemd.

Zone 1 is in de eerste anderhalf jaar na de ramp in delen vrijgegeven. Dit is gedaan omdat de straling in de loop van de tijd daalt. Steeds wanneer een gebied onder de 20 millisievert per jaar komt, mogen bewoners terugkeren naar hun huizen.

Zone 2 is in april 2017 vrijgegeven. Zone 3 is momenteel nog slechts toegankelijk voor mensen die daar werken en voor de oorspronkelijke bewoners. Zij mogen maximaal een paar uur per dag terug om hun eigen huis te bezoeken. De prognose is dat het nog zo'n twintig en volgens sommigen misschien wel dertig jaar kan duren voordat ook dit gebied kan worden vrijgegeven.

Ik ben in totaal vier keer afgereisd naar het getroffen deel van Fukushima. Ik heb in alle drie de zones rondgelopen en gereden, geslapen in zone 2 en ook een tijdje in Koriyama, een stad die buiten het geëvacueerde gebied ligt maar waar direct na de ramp wel een verhoogde radioactieve straling was. Die straling lag echter onder de 20 millisievert per jaar.

De eerste twee reizen die ik maakte waren studiereizen georganiseerd door Green Cross.

De tweede reis (drie weken, waarvan ik ook een aantal dagen door een ander deel van Japan ben gereden) was ik samen met een goede vriend, Gilles.

De vierde reis was deze zomer, toen sliep ik in Tomioka, een klein plaatsje dat deels in zone 2 en deels in zone 3 ligt.

Voor ik verder vertel wil ik graag vooropstellen: ik ben een leek. Ondanks dat ik er in de afgelopen twee jaar dus vier keer was en bijna zeven weken rond en door het getroffen gebied heb gereisd en elf nachten in Tomioka heb geslapen.

Ik heb wel contact met een aantal experts. Met enige regelmaat spreken deze experts elkaar tegen. Zo is mij bijvoorbeeld door een van deze mensen op het hart gedrukt dat ik jodiumpillen moest slikken vóór mijn bezoek aan the red zone. Veel later hoorde ik van een andere expert dat dat echt totale onzin was, omdat dit slechts zin heeft op het moment van de ramp zelf en dus niet jaren na dato.

Een paar van deze mensen heb ik ontmoet tijdens de studiereizen en een aantal mensen ontmoette ik later, tijdens mijn laatste bezoek aan Japan. Die laatsten, die zijn volgens mij het meest betrouwbaar. Ze zijn van Safecast, een organisatie die een dag na de kernramp is opgericht in Tokyo om burgers over de hele wereld, onafhankelijk, metingen te laten verrichten. Safecast beschikt ondertussen over een enorme database met stralingslevels wereldwijd en geeft veel informatie over alles rondom de verzamelde gegevens. De mensen zijn er no nonsense. Blijven bij de feiten (cijfers!) en doen niet aan bangmakerij. Het moge duidelijk zijn dat ik ze hoog heb zitten. (Vooral Azby. Dat is een persoonlijk dingetje. Azby is ook kunstenaar en net als ik op zoek naar de werkelijkheid. Hij nam me in Tokyo mee naar een aantal exposities and we had fun!) Maar nogmaals, ik ontmoette de Safecastcrew pas ná mijn laatste bezoek aan Fukushima. Ik had hun website niet eerder doorgenomen. De kennis en kunde van Safecast hebben de insteek, benadering, visie en handelen tijdens mijn reizen niet beïnvloed.

Dat laatste bleek achteraf iets zeer waardevols: het kunnen observeren zonder vooringenomenheid. Maar ook daar kom ik later op terug.

DAG 1

Een week en drie dagen ervoor hadden we elkaar ontmoet.
Ik was onder de indruk. Enorm. En hij ook.
'Laat je niet kapotmaken door je werk,' had hij gezegd.
Dat moet jij nodig zeggen, was mijn respons.
Het lot bepaalde dat we elkaar overal zagen. In bijna alles waren we hetzelfde. Dachten we hetzelfde. En alles moest zo zijn.

Die ochtend haalde hij me op om me naar het vliegveld te brengen. Hij miste de afslag en was bang dat ik daardoor te laat zou komen. Ik haalde mijn schouders op: dan hebben we het in ieder geval gezellig gehad. Hij lachte. Ik zei: serendipiteit. Het komt wel goed.
'Serendipiteit,' had hij gemompeld. 'Google Maps, ik had beter moeten kijken.'

Het kwam goed. We waren ruim op tijd op het vliegveld.
Hij tilde mijn koffers uit zijn auto en we zoenden.
Tot over drie weken, zei ik. 'Tot over drie weken,' zei hij.
Ik had zin om uit te kijken naar ons weerzien.

Tweënhalf uur later, nét voordat ik in het vliegtuig stapte, berichtte hij me. Bij het wegrijden had hij een zwaarte gevoeld. Hij kon niet zeggen of het aan hem lag of aan mij of dat het de timing was.

Alle lichtpunten, die waren namelijk met mij. En toch voelde hij geen vreugde.

In Londen stapte ik over en belde ik hem. Hij is ambitieus. Zeer succesvol ook. Hij vertelde me dat de oorsprong van zijn succes is dat hij altijd zoekt naar een duidelijk doel. Een punt op de horizon. En alleen wanneer hij de weg daarheen volledig kan visualiseren, volgt hij dat pad. In sneltreinvaart.

Maar bij mij zag hij geen punt op die horizon. We waren te hetzelfde. 'We leven ons allebei kapot voor onze ambities en dat kan in de toekomst niet anders dan botsen.'

Hij had het nu al een week en drie dagen geprobeerd, maar het was hem niet gelukt een 'huisje boompje beestje'-situatie met mij te visualiseren. Mijn stip bewoog. Er was geen duidelijk eindpunt. Geen heldere weg. Dus zinloos.

Serendipiteit, zei ik.

Ik denk niet in stippen op de horizon, zei ik.

Wat ik zie is dat ik je leuk vind en jij mij. Wat ik je hoor zeggen is dat dat nog hetzelfde is. Alles wat mis is, is jouw onvermogen je neer te leggen bij de visualisatie van een toekomst die onzeker is. Je bent bang. En daar kan ik niets aan veranderen.

We hadden niet veel tijd. Hij moest aan het werk en ik moest mijn vlucht halen.

Waar de meeste mensen bang zijn om dingen wel te doen, ben ik doorgaans bang om dingen niet te doen. En nee, ik bedoel natuurlijk niet zómaar dingen. Ik bedoel dingen die verschil kunnen maken. Dingen die belangrijk zouden kunnen zijn.

Iets níet doen is dan het ontlopen van de verantwoordelijkheid om grote, belangrijke, impactvolle dingen te doen. Dingen die grote problemen op zouden kunnen lossen. Dingen die inzicht kunnen geven. Dingen die belangrijk zouden kunnen zijn.

Mensen die me vragen of ik niet bang ben voor de mogelijke gevolgen van rondlopen in Fukushima begrijpen iets fundamenteels niet: want wat als niemand dat deed? Wat als niemand daarheen ging om te ondervinden wat de situatie is? Wat als niemand daar verslag van deed? Kan je je dat inbeelden?

En stel nu, je hebt je ingebeeld wat de consequenties zouden zijn als niemand naar de getroffen zones in Fukushima zou reizen om vervolgens aan de wereld te kunnen vertellen wat de situatie is. Stel je nu voor dat wat jij je zojuist hebt ingebeeld ook écht aan de hand is. Kan je je dat voorstellen, in deze tijd waarin alle denkbare informatie online opvraagbaar is? In een tijd waarin iedereen nieuws kan maken en verspreiden en daarmee dus een tijd waarin alle denkbare versies van verhalen die voor iedereen opvraagbaar zijn ook door elke leek, bangerik, activist of lobbyist bedacht, verzonnen en gedeeld kunnen worden? En wat als ik je nu vertel dat dit exact de situatie is?

Voor zover ik heb kunnen achterhalen hebben al die mensen die tot op heden verslag hebben gedaan van de situatie in Fukushima na de kernramp één overeenkomst: ze deden een 'hit and run'. Dat betekent: gauw een paar uur 'het gebied' (of iets 'in de buurt') in, wat quototjes halen, een paar snelle shots maken en dan zo snel mogelijk maken dat je wegkomt. Om het verhaal dan 'bijzonder' te maken gingen de durfals nog een keer een paar uur terug en voor een fijne afronding jatte iedereen elkaars informatie.